

ЧИСЛІВНИК ЯК ПАРАМЕТР ВИЗНАЧЕННЯ ПСИХОТИПУ ПИСЬМЕННИКА

ІННА ПАВЛОВА

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
Харків — Україна
pavlova.ms@inbox.ru

LICZEBNIK JAKO KRYTERIUM OKREŚLANIA TYPU PSYCHOLOGICZNEGO PISARZA

INNA PAWŁOWA

Charkowski Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny imienia Hryhorija Skovorody,
Charków — Ukraina

STRESZCZENIE. W artykule zbadano funkcje stylistyczne, swoistą ekspresywność, cechy charakterystyczne znaczenia pragmatycznego liczebników jako jednego z kryteriów określania psychologicznego typu autora dzieł literackich. Rzecz o poetach lat 60. XX w. — M. Winhranowskim i B. Olijnyku jako osobowościach językowych należących do różnych typów psychologicznych — introwertyków i ekstrawertyków. Wnioski prognostyczne wysnuto na podstawie analizy swoistego funkcjonowania liczebników w tekstach poetyckich M. Winhranowskiego i B. Olijnyka.

NUMERAL AS MEANS OF DETERMINING PSYCHOLOGICAL TYPE OF POET

INNA PAVLOVA

Kharkiv H. S. Skovoroda National Pedagogical University, Kharkiv — Ukraine

ABSTRACT. The article focuses on the analysis of the stylistic features, the specific expressiveness, the specific features of the pragmatic value of the numerals as one of the means which determines the psychological type of a writer. The poets of the sixties M. Vinhranovsky and B. Oliynyk are the language personalities, belonging to different psychological types — extroverts and introverts. The prognostic conclusion as for the poetic psychological type is based on the analysis of the specific features of the numerals functioning in the poetry by M. Vinhranovsky and B. Oliynyk.

У сучасному українському мовознавстві простежуємо помітну увагу до питань функціонування окремих частин мови в художньому тексті. Дослідники з'ясовують стилістичні функції, специфічну експресивність частин мови, що зумовлена семантикою, морфологічною характеристикою та прагматикою, закономірностями образного використання.

Дослідження семантично-стилістичного, прагматичного вираження числівника має вагомe значення для розробки проблем теорії функційного стилю, зокрема художнього, лінгвостилістики, що зорієнтована на комунікативно-прагматичну, поліфункційну інтерпретативну наукову парадигму в межах антропоцентризму і дискурсцентризму.

Числівник належить до закритої лексичної системи слів, його вважають такою частиною мови, що має незначний вихід у прагматичну сферу власне через

обмеженість семантичного значення. У різних ракурсах й у різний час числівник активно досліджували такі зарубіжні й українські науковці, як Б. де Куртене, П. Флоренський, І. Мельчук, Ю. Шевельов, А. Супрун, Ю. Апресян, Н. Арутюнова, М. Всеволодова, А. Вежицька, В. Акуленко, К. Городенська, Г. Арполенко, К. Щербатюк, Т. Лукінова, С. Жаботинська, С. Швачко, С. Крилов, Л. Чеснокова, О. Аргуткіна, М. Каламарж та ін. Символіка числівника також має добру традицію вивчення (А. Лосев, В. Топоров, Н. Арутюнова, В. Зицар, Ю. Зицар та ін.), але специфіка його функціонування в художньому дискурсі сучасних майстрів слова залишається недослідженою, натомість числівник є носієм авторської суб'єктивно-об'єктивної оцінки, а отже, є активною стилістемою, носієм інтертекстуальності, прецедентності, маркером ідіостилу, одним з параметрів визначення психотипу письменника.

Мета наукової розвідки — з'ясувати специфіку вживання числівників у поетичних текстах шістдесятників як одного з параметрів визначення психотипу письменника.

Категорію мовної особистості (МО) вчені розглядають передусім як синтез психологічного і лінгвістичного знання. Взаємопроникнення лінгвістики і психології, що відображено в цій категорії, відкриває можливості для поглибленого і багатомірного підходу до проблеми “Мова і людина”; мовознавець при цьому повинен ураховувати знання з психології, зважаючи й на актуальність міждисциплінарних підходів у науковому пошуку.

На формування індивідуального стилю письменника впливають суспільно-політичні та культурно-історичні чинники, традиції поетичного мовлення. Однак важлива роль належить й індивідуально-психологічним чинникам. К. Юнг у праці *Психологічні типи* писав: „Розглядаючи плин людського життя, ми бачимо, що доля одного зумовлюється переважно об'єктами його інтересів, у той час як доля іншого — насамперед його внутрішнім життям, його суб'єктом”¹. Він виділив два протилежних психологічних типи, які назвав типом інтроверсії і типом екстраверсії: „Основна відмінність цих двох типів полягає в рухові інтересу в напрямку до об'єкта в одному випадку і в рухові від об'єкта до суб'єкта і до його власних психічних процесів у другому”². Як відзначає Л. Лисиченко, у поета-екстраверта на першому місці об'єкт, що зображується. У поета-інтроверта на першому плані не об'єкт, не зовнішній світ, а світ внутрішній (почуття, настрої). Слід зазначити, що людина може поєднувати в собі два типи, екстраверсії і інтроверсії, але перевага одного з них є визначальною; у разі, коли визначити перевагу важко, практично неможливо, виокремлюють тип амбіверта.

Р. Фрумкіна подає стислу характеристику понять “інтроверт” і “екстраверт” в проекції на персонажів відомих літературних творів³. На її думку, поняття “інтроверт” й “екстраверт” — це описові поняття, а не оцінювальні. Зосередженість інтровертів на подіях свого внутрішнього світу сама по собі не дає підстав уважати їх егоїстами. Як і високий ступінь комунікабельності екстравертів не вказує на їхню особливу зацікавленість іншими людьми, їхніми проблемами і под. Інтроверт може мати як багатий, так і бідний внутрішній світ; те саме стосується й екстраверта, — використовуючи ці “ярлики”, ми вказуємо лише на вектор прагнень особистості, а не на їхній зміст.

¹ К. Г. Юнг, *Психологические типы?*, [в:] *Психология индивидуальных различий*, Москва 1982, с. 200.

² Там само.

³ Р. М. Фрумкіна, *Психолінгвістика*, Москва 2003, с. 278–279.

У середовищі психологів побутує думка, що українці тяжіють до інтровертивного типу, жінок вони схильні долучати до екстравертивного типу⁴. Як видається, це питання вимагає ретельного наукового дослідження вчених різних галузей гуманітарного знання, однак слід ураховувати широкий спектр ознак.

Якщо розмірковувати про психотипи поетів-шістдесятників, то, звичайно, період “відлиги”, ідеологія Радянського Союзу, ті порядки, що тут існували стосовно свободи слова, вплинули на їхнє світосприйняття і спосіб його омовлення. Поети-шістдесятники не могли говорити цілком відверто про все, що вони думали, спрацьовував природній рефлекс людини до самозбереження, а значить, і до інтровертивного сприйняття довкілля. Тому, безперечно, роздуми, що стосуються приналежності того чи того автора до відповідного психотипу, є суб’єктивними авторськими рефлексіями на актуальну й малодосліджену проблему психолінгвістики, яку, не зважаючи на складність, необхідно починати вивчати активніше. Тут спробуємо лише зробити деякі узагальнення щодо напрацьованого в зазначеній галузі і подати відповідний опис, не претендуючи на ствердження істини в останній інстанції.

Однією з переваг дискурсів (текстів), що породжені інтровертами, є їхня надмірна інформативність: в опозиції “екстраверсія — інтроверсія”, власне, інтроверсія заряджена додатковою енергією, що дає змогу виявити зони дотику психології особистості і мовного самовираження людини як носія мови. Для мовлення інтровертів, на думку дослідників, характерний яскраво виражений егоцентризм, тобто висвітлюються події духовного життя особистості, вияви його душі. Зазначене тією чи тією мірою притаманне усім поетам-шістдесятникам. Звісно, психотип видатної особистості визначити важко, оскільки що багатша особистість, то вона не вкладається у визначені межі. Жодний вимір не може вичерпати особистості, особливо неординарної, талановитої, емоційної, вольової.

Як наголошувалося, інтровертивність, як і екстравертивність, ніколи не виявляється в живій людини цілком ізольовано, у абсолютно завершеній цілісності. Це лише моделі конструкції, але їх усе ж можна окреслити, зважаючи на перевагу відповідних особливостей.

На сьогодні не існує описаних і абсолютно схвалених науковцями лінгвопсихологічних критеріїв виявлення психотипу МО. З цього питання, як зауважувалося, маємо лише незначну кількість напрацювань, хоча сама проблема має відповідну історію вивчення. Спробуємо узагальнити зазначені критерії з огляду на такий параметр, як комунікативна компетенція носія мови.

Мовознавці мають певні міркування й про уподобання щодо використання граматичних форм, реалізації граматичної прагматики. Уважають, що для *інтровертів* характерна експансія предиката, ускладненість структурної схеми речення, *перевага абстрактного над конкретним у процесі вживання дискурсивних слів, спроба градуації неградуїтованих граматичних ознак* та ін.⁵

На нашу думку, активне використання абстрактних за семантикою числівників та їхніх форм засвідчує тяжіння до інтровертивного психотипу, але особливості використання числівника та його форм, перевага у використанні відповідних лексико-граматичних розрядів числівників та їхніх розрядів за будо-

⁴ О. Гуцуляк, *Український характер: інтроверт чи екстраверт?*, [в:] Електрошпий ресурс: <http://www.mesogaia-sarmatia.narod.ru> (12.02.2016); С. Філонова, *Розмови під зимовим місяцем*, [в:] „Дзеркало Тижня”, Рубрика: Дайджест 27.08.09, [в:] Електронний ресурс: <http://ucu.edu.ua/library/755/2/> (19.01.2016).

⁵ М. В. Ляпон, *Языковая личность: поиск доминанты*, [в:] *Язык — система. Язык — текст. Язык — способность*, Москва 1995, с. 260–276.

вою можуть бути аргументами, що дають змогу відокремити екстравертів від інтровертів.

Отже, інтроверти чи їхні антиподи екстраверти демонструють експансію свого психотипу вже в мотивах своєї творчості. Мовні явища кожної окремої МО організуються в систему надання переваг тим чи тим мовним фактам. Перед нами постає закономірне ціле, де виокремлюється відповідний психотип, своєрідність світобачення, а також мовні чинники, характерні для відповідного психотипу.

Талановитими представниками шістдесятництва традиційно вважають М. Вінграновського та Б. Олійника, поетичні тексти яких характеризуються індивідуальною манерою письма, наявністю значної кількості числівників порівняно з іншими поетами. Саме їхні твори були обрані для аналізу.

На нашу думку, одним з вагомих критеріїв визначення домінанти психотипу МО є особливості використання нею числівника. Очевидно, у процесі побудови цілісної методики визначення психотипу МО, має право на існування і зазначений підхід.

Своєрідність функціонування числівника в тканині поетичного тексту М. Вінграновського свідчить про те, що це поет з мрійливою, романтичною натурою, занурений у себе, чим він зближається з Л. Костенко⁶. Його ідіостиль характеризується мінімальною числовою конкретизацією, переважає кількісна неозначеність, нечіткість у вимірах. Він не прагне привести все у відповідний порядок, усе виміряти, вирахувати, пронумерувати, точно схарактеризувати, укласти в чітку систему. Можна навести лише поодинокі випадки, коли він використовує числівник саме для вказівки на конкретну кількість, порівн.: *Поза полем небо та піднеб'я, / з-позид неба димаровий дим, / і літак, що сам летить від себе, / дві тополі і вітряк один...*⁷; *...З 28-ми своїх літ / наші Василь стартував на немислиму в світі орбіту / ім'я якій / наші горе і сльози / і тиха клятва моя / на солонім плечі України...*⁸. В останньому прикладі простежуємо використання складеного кількісного числівника, що їх М. Вінграновський уживає також нечасто. Уживання складеного числівника *тисяча дев'ятсот сорок п'ятий* або лише *сорок п'ятий* мотивовано екстралінгвальними чинниками, омовленням значущості відповідної події. Маємо приклади, де числівники перетворені на символи культури й історії. *Сорок п'ятий* субстантивується, набуваючи відповідної образності — це, безумовно, прецедентне словосполучення щодо тексту шістдесятників: *Тут я запишу письмо своє БАМу на проголодь часу. / Розум державний в очах: сорок п'ятого року, дев'яте... /... Ні. Не запишу. Запишу одні лише очі народу. / Волгу запишу в очах сорок п'ятого — далі-далеко*⁹. Символічного значення перемоги набуває і числівник дев'ять.

Характерним для М. Вінграновського є прагнення за допомогою числівників виражати деяку абстракцію своїх уявлень, напр.: *Іще одне! Малесеньке одне: / Сховайте для поетів мої очі*¹⁰. У наведеному прикладі числівник сполучується з прикметником, що містить зменшено-пестливий суфікс *-есеньк*, який у цьому разі мотивує наявність легкої іронії. Властиве поетові і використання числівни-

⁶ І. А. Павлова, *Числівник у поетичному мовленні Ліни Костенко крізь призму її психотипу*, [в:] „Лінгвістичні дослідження”, 36. наук. праць Харків. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди, за ред. проф. Л. А. Лисиченко, вип. 28, Харків 2009, с. 251–258.

⁷ М. С. Вінграновський, *Вибр. твори*, у 3 томах, т. 1: *Поезії 1954–2003*, Тернопіль 2004, с. 153.

⁸ Там само, с. 215.

⁹ М. С. Вінграновський, *Вибр. твори*, Київ 1986, с. 29–30.

¹⁰ М. С. Вінграновський, *Вибр. твори*, у 3 томах, т. 1: *Поезії...*, с. 130.

ка один у тексті поруч зі словами, що містять й інші зменшено-пестливі суфікси — *-иньк, -ісіньк*, порівн.: *Ти, водо, пливи, і ти, вітре, війни: / де кратер бджоли? Де життя синій кратер? / Тебе обнімаю в обіймах війни, / один, як ніколиницьки, мій оператор... / ... На споді землі, де лиши темінь живе, — / Де кратер ночей? Де життя лютий / кратер? / Солом'яний місяць і сіє, і жне / один — нікогісінько — мій оператор*¹¹. Від числівника *один* він також утворює зменшено-пестливе похідне, що увиразнює текст й актуалізує відповідне значення, напр.: *...у руках, чорно-біле кіно — / а ти, мій однесенький, мій оператор...*¹². Маємо аналогічне утворення й від збірного числівника *оба, обоє*, напр.: *Вони ж собі обосенько удвох / тихенько граються та сваряться тихенько...*¹³. Зазначеним способом і поєднанням лексеми *однісінький* з присвійним займенник *мій* письменник інтенсифікує вияв категорії інтимізації. Використання зазначених форм характерне для мовлення українців, оскільки, відображає кордоцентризм як знакову рису, що притаманна українській ментальності.

Числівник *один* М. Вінграновський залучає у свій мовний арсенал для вираження значення *єдиний (єдина)*, напр.: *Смерті вічний пес, / я їх слуга — я знищу все навколо / я знищу їх — дорога в смерть одна*¹⁴; *Я вірю в Бога — в Україну. / Вона мій Бог і поводир. / Її одну мій ловить зір, / і хоч загину — то загину*¹⁵. Інколи маємо також безпосереднє поєднання числівника *один* і прикметника *єдиний*, напр.: *Де жовтими свічками коров'як / на наших на козацьких на могилах / цвіте і плаче жовтими слізьми, / очима жовтими — одна-єдина квітка*¹⁶. *Один* ужито і в значенні *спільний*, напр.: *До думи дума доруша... / стодоли дум — в одну стодолу*¹⁷; *Що я з тобою ще одні сніги / зимуємо на щасті, як на листі. / Нога в дорозі. Вітер з-під ноги. / і пам'ять наша — мак / в одній колісці*¹⁸; *Здіймаймо, товариство, наші крила / із древніх і нових його глибин! / Рівняймо наші крила, як один, на берегів омріяні вітрила!*¹⁹. Останній приклад ілюструє використання числівника *один* у функції порівняння. Уживання числівників у складі порівнянь — типова риса мовлення М. Вінграновського, хоча подібне простежуємо й у інших п'ястдесятників. Отже, поет абстрагується від значення власне кількості, моделюючи на базі числівників інші абстрактні смисли, що характерно, як ми переконалися, для інтровертів взагалі.

До улюблених прийомів, що їх утілює М. Вінграновський, відносимо протиставлення, яке базується на використанні числівників *один — два, перший — другий*, що порушує унормовану традицію: у системі мови числівники не вступають ані в парадигматичні зв'язки антонімії, ані синонімії. Поет порушує і традицію послідовного використання числівників, що належать до одного лексико-граматичного розряду для вираження однієї й тієї ж функції в межах контексту, тобто кількісний числівник *один* він протиставляє порядковому числівнику *другий*, напр.: *Прозорий холод гір не покидав, / лежав на ліктях у долинах морок — / була в одного світу середа, / в другого світу наступав вівторок*²⁰; *І я пішов із юністю у зорі, / і стрів я море... ти його не знала: / одна зоря*

¹¹ М. С. Вінграновський, *Вибр. твори*, Київ 1986, с. 44.

¹² Там само.

¹³ Там само, с. 67.

¹⁴ Там само, с. 113.

¹⁵ М. С. Вінграновський, *Вибр. твори*, у 3 томах, т. 1: *Поезії...*, с. 191.

¹⁶ Там само, с. 268.

¹⁷ Там само, с. 165.

¹⁸ Там само, с. 297.

¹⁹ Там само, с. 73.

²⁰ Там само, с. 348.

стелила тому морі, / **друга** зоря у ньому піднімала²¹; ...Він пролетів між поглядами сонць, / **одна** глибинь мінялася **другою**...²². Ці пари числівників М. Вінграновський використовує й тоді, коли йдеться про парність, подвійність чогось, передусім це спроектовується на частини тіла людини (ноги, руки) чи тварини (крила), а інколи як на людські органи, так і на органи тварини в межах одного мікротексту, порівн.: *І враз на землю він побіг, / з-під хмари вітром здутий: / одна нога узута в сніг, / друга у дощ узута*²³; *В одній руці корзина базарова, / і на другій дитина засина*...²⁴; **Одне** солов'яче око, **друге** вовче, / рука крило, **друга** рука — весло, / у півобличчя день, а півобличчя з ночі, / на голові посріблене сідло²⁵. Для поезії М. Вінграновського характерне використання числівника два для створення образів, що також пов'язані з тими частинами тіла, які є парними, тобто маємо проєкцію на людину, порівн.: *Кажу ж, кажу ж у звіреному сні / у зимі, в осені, у літі, у весні: / весною, літом, восени, зимою / дві білих пісні рук твої зі мною*²⁶.

Використання числівників у поезії М. Вінграновського не вирізняється великим розмаїттям за формально-граматичними показниками, як це бачимо в екстравертів. Кількісні числівники представлені переважно цілими числами першого десятка, зовсім рідко поет використовує назви чисел другого десятка і назви, власне, десятків, сотень, тисяч, напр.: *Коли ви снідаєте землею і хмарами / ось уже скоро **двадцять століть**, / я думаю, що ви будете їсти, / якщо раптом почнеться воднева війна?*²⁷; *На рябому коні прилетіла весна, / снігу **сорок лопат** їй прикидало плечі*²⁸; *Буде тобі сіно, і до сіна, / і земля барвінкова, й поріг, / а мені — дружина й Україна, / **сто тривог і тисяча доріг!***²⁹.

Крім того, не захоплюється М. Вінграновський і кількісними збірними числівниками, як це простежуємо в поетів-екстравертів, порівн. поодинокі приклади: *Сумні без батька **двоє** діток цих*...³⁰; *Тоді їм холодно **обом** / з нашим собакою й котом, / з них кожен холодно сія, / і літа ждуть вони, як я*³¹. **Обоє** знову-таки протиставляються авторському інтровертивному Я.

Досить регулярними одиницями поетичного тексту М. Вінграновського, як бачимо, є порядкові числівники, проте не часто вони виражають своє основне значення — указують на порядок слідування чогось, напр.: **Один вітер** — Вітер Грудень, **другий** — Вітер Січень. **Третій** — Лютий, льодом кутий, дощами посічений³².

Усе сказане дає змогу констатувати, що М. Вінграновський тяжіє до інтровертивного психотипу.

Як відомо, екстраверти зображують зовнішній світ, деталізуючи його. У цьому процесі неабияка роль належить числівникам — словам, що безпосередньо конкретизують уявлення про довкілля і навіть про абстрактні поняття, але потрібно враховувати, що в процесі функціонування в числівника його пер-

²¹ М. С. Вінграновський, *Вибр. твори*, Київ 1986, с. 206.

²² М. С. Вінграновський, *Вибр. твори*, у 3 томах, т. 1: *Поезії...*, с. 111.

²³ Там само, с. 325.

²⁴ Там само, с. 296.

²⁵ Там само, с. 356.

²⁶ Там само, с. 201.

²⁷ М. С. Вінграновський, *Вибр. твори*, Київ 1986, с. 50.

²⁸ М. С. Вінграновський, *Вибр. твори*, у 3 томах, т. 1: *Поезії...*, с. 185.

²⁹ Там само, с. 99.

³⁰ Там само, с. 67.

³¹ Там само, с. 218.

³² Там само, с. 220.

винна кількісна семантика нейтралізується, актуалізуються смисли, що трансформують числівник у інші частини мови — як основні, так і службові, тому числівникові форми часто виконують роль дискурсивних слів, що виражають різні модальні відтінки, посилюють прагматику мовлення.

Лексико-граматичний клас числівників виразно виокремлюється в мовній та когнітивній картинах світу Б. Олійника, даючи змогу поетові споглядати світ за допомогою конкретних категорій, що відповідає схильності його до екстравертивного типу мислення, яке віддзеркалюється в особливій прагматичній лінгвокреативній значущості числівника в поетичному тексті.

Б. Олійник за допомогою складних і складених числівників вимірює вагу: *Не доведи: прожити все життя / отак в прицільній — крізь оптичне — рамі! / Чекають, як дев'ять нормативних грамів / вженуть без докору і каяття!*³³; *Виросли куці тайми / в розмір ночей і днів. / дев'ять свинцевих грамів / еквівалент орденів*³⁴, указує на властиве йому особливе сприйняття часу: *А як піде з висвистом завірюха клята, / попросить у прихисток під долоню ратая, / де між ліній світяться дати і віки, / де дванадцять місяців сплять, як малюки...*³⁵, подає часові числівникові еквіваленти: *... Три місяці, всі дев'яносто днів, / коли життя ломалось, наче повинь, / читав мені він "Кобзаря" напам'ять, — / і я в собі утвердивсь і окріп*³⁶, конкретні дати: *Як сон, здоленіла студентська вечерея... / І вперше розкрився, мов квітка, зеніт, / коли вона в ніч двадцять другого червня / синочка / зорею / явила у світ*³⁷, час конкретизується до уточнення в хвилинах: *Сірий бетон аеропорту Кеннеді, / якимось зненацька вискнули шасі. / Все. Дев'ятнадцять десять за нью-йоркським. / ... Давайте познайомимось, Америко*³⁸. Значення дуже великої кількості Б. Олійник нетрадиційно передає через складений числівник, що називає числа великого порядку, створюється своєрідна гіпербола, яка допомагає передати почуття героя, порівн.: *Я б упізнав його серед мільйон мільярдів — / пальто, в якому вийшов в листопад, / знайомий лоб і сміх із-під повік*³⁹. Таке світобачення і світосприйняття притаманне виключно екстравертам.

Наведені приклади переконливо засвідчують, що числівник належить до улюблених лексико-граматичних класів слів Б. Олійника, що зумовлено, імовірно, психотипом письменника, спроможністю відчувати світ через категорії кількості, числові поняття. Досить часто числівник посідає сильні позиції в текстах віршів поета, напр. назви поезій Б. Олійника — *Один гранати, як дітей обняв; Говорили-балакали дві верби за селом; Чотири посвяти безсмертним; Та було у матері чотири сина; П'ятий член трибуналу; Дев'яте травня сорок п'ятого* та ін. Крім того, окремі вірші, як демонструвалося, насичені кількома числівниками, що можуть і повторюватися, а це акцентує на них увагу, робить ключовими словами дискурсу (тексту). Б. Олійник уживає відчислівникові утворення — іменники, прикметники, прислівники, що також, до речі, можуть знаходитися в сильній текстовій позиції назв вірша (порівн. назви віршів Б. Олійника — *Собі на сорокаріччя; Собі на п'ятдесятиліття; Ода на честь 800-ліття Полтави (Мікеланджело)*.

³³ Б. І. Олійник, *Заклинання вогню. Поезії*, Київ 1978, с. 39.

³⁴ Б. І. Олійник, *Вибір! Поезії*, Київ 1965, с. 9.

³⁵ Б. І. Олійник, *Істина Поезії*, Київ 1976, с. 275.

³⁶ Б. І. Олійник, *Поєми*, Київ 1976, с. 138.

³⁷ Б. І. Олійник, *Міра: Вірші, поема*, Київ 1984, с. 75.

³⁸ Б. І. Олійник, *Заклинання вогню. Поезії*, Київ 1978, с. 33.

³⁹ Б. І. Олійник, *Істина Поезії*, Київ 1976, с. 38.

Поширеним автопрецедентним числівником у Б. Олійника є *триста*, що меншою мірою репрезентовано в М. Вінграновського, Л. Костенко, В. Стуса. Б. Олійник за його допомогою гіперболічно вербалізує час, напр.: *Триста років тому з гаком / Віднесли вони султану / Знакомитий лист з Кодаку, / Та й вертають до лиману — / Вже ось триста років з гаком / Повертають в Січ кохану*⁴⁰, *Облітали моди й стилі, / Як під сіверком полова! / Набиралося на силі / Триста з гаком / рідне слово, / Що султанів попелило / І сміялось чорноброво...*⁴¹; указує на деяку абстрактну кількість людей: *Ворушиться грунт... розвертається грунт! / То триста з дев'ятого круга встають*⁴²; *А триста грядуть на рокований пруг. / І я з ними входжу у вічності круг*⁴³, фіксує відповідну гіперболічну “інтенсивність” дії: *То правда свята, — ти даєш собі звіт, — / що діти впадуть, а стоятиме світ, / та маєш відчутти плечем терезів, / що світ цей поважчав у триста разів*⁴⁴. Це все спостерігається в межах одного вірша.

Крім того, митець “вимірює” такі абстракції, як “щастя” і “лихо”, оригінально використовуючи прецедентність — символ “підкови”: *уважається знайти підкову — це знак щастя*, порівн.: *В кулю земну / кавалерія біла, / Ой комусь на щастя — / триста підків!!*⁴⁵; *Я додому прийшов. Похилився, як верба. / Триста лих мені дивляться в вічі. / То за віщо ж до всього ще й ця журба? / Ах, за віщо, за віщо, за віщо?!*⁴⁶. Простежуємо гіперболічну метафору.

За допомогою числівників *тисяча*, *мільйон* і *мільярд* традиційно для шістдесятників гіперболічно концептуалізується вимір часу, простору, подається вказівка на кількість конкретних реалій, може простежуватися перехід числівникової форми в іменникову (фіксація у формі множини), напр.: *Де тільки я не бродив оці тисячу літ! / Скільки забулось? Забудеться скільки? / Не знаю*⁴⁷; *А коли проспівали другі півні / (десь за тисячі верст у глухому селі), / вона тихо, як хмарка, із ліжка спливла / і полинула м'яко в сусідню квартиру, / де він мешкав самотньо, високий і сильний*⁴⁸; *У будинках, де ми працюємо, / Теж розплющено тисячі вікон*⁴⁹. В останньому прикладі Б. Олійник персоніфікує вікна, імпліцитно порівнюючи їх з людськими очима, створюючи гіперболічну синекдоху, закріплюючи свій образ-концепт й у наступних рядках цієї ж поезії: *Я живу на четвертому поверсі у великому древньому / городі: / Сивий камінь, підпала цегла, новочасні бетон і скло. / У вікно моє, завше розплющене, / Пильно дивляться тисячі вікон*⁵⁰. Створений образ-концепт набуває більшої експресії, оскільки цей художній засіб різко виокремлюється на тлі досить точного, реального опису довкілля, що взагалі властиве для екстраверта Б. Олійника. Інколи до числівникової форми “тисяча” для відповідної художньої модифікації автор поезії додає й назви десятків та інші словесні форми, що уточнюють час: *Це було зо дві тисячі з гаком літ, / Коли стрів мене вражий спис: / От як стала на кручі, так і стоїть, / І в зіницях лукавий біс*⁵¹. Своєрідно накладаючи на

⁴⁰ Б. І. Олійник, *Заклинання вогню. Поезії*, Київ 1978, с. 13.

⁴¹ Там само, с. 14.

⁴² Б. І. Олійник, *Поєми*, Київ 1976, с. 102.

⁴³ Там само, с. 103.

⁴⁴ Там само, с. 104.

⁴⁵ Б. І. Олійник, *Вибр. твори*, у 2 томах, т. 1: *Вірші. Поєми*, с. 58.

⁴⁶ Там само, с. 129.

⁴⁷ Б. І. Олійник, *Вибр. твори*, у 2 томах, т. 1: *Вірші...*, с. 202.

⁴⁸ Б. І. Олійник, *Істина Поезії*, Київ 1976, с. 247–248.

⁴⁹ Б. І. Олійник, *Поєми*, Київ 1976, с. 50.

⁵⁰ Там само.

⁵¹ Б. І. Олійник, *Істина Поезії*, Київ 1976, с. 325.

гіперболу метафору і метонімію або порівняння, Б. Олійник моделює значення “велика енергетична сила”: *І в тисячу сонць їх зіниці / Таку світлосилу несуть, / Що навіть свинцеві гробниці / Не в змозі їм шлях перетнуть*⁵²; *Поглянь у їх лики!.. / Він вперше сахнувся, мов тхір: / — Ти ж знаси, підступний, що я від / народження світу / Не можу дивитись на сонце. / А ці... твої світять / Ясніше, ніж тисяча сонць, і випалюють зір*⁵³. Експресія образу-концепту смерті також посилюється за допомогою вдалого використання автопрецедентної числівникової форми, що породжує гіперболічну метафору: *Було од чого розгубитися! / Бо смерті з тисячами дул / Не вкажеш, де їй зупинитися, / Щоб проколоти пальцем: — Ду!*⁵⁴.

Лексико-граматичний клас числівників виразно виокремлюється в мовній і когнітивній картинах світу М. Вінграновського і Б. Олійника і частіше надає тексту конкретності, дає змогу поетам споглядати світ за допомогою конкретних категорій, що підтверджує висловлену гіпотезу стосовно ймовірної приналежності цих поетів до відповідного психотипу екстравертів чи інтровертів за параметром “використання числівників”, з урахуванням прагматичної лінгвокреативної значущості числівника в заданому поетичному тексті, хоч, безумовно, цю тезу потрібно доводити, аналізуючи специфіку комунікативної компетенції митців загалом.

Перспективу дослідження вбачаємо в необхідності аналізу інших лінгвальних одиниць, що репрезентують мовні особистості, основою яких є віднесеність до різних психотипів.

⁵² Б. І. Олійник, *Сім. Поема*, Київ 1988, с. 68.

⁵³ Там само, с. 68–69.

⁵⁴ Б. І. Олійник, *Істина Поезії*, Київ 1976, с. 210.